

Konga kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2015-06-26

jais
arkitekter
—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Konga kyrka

Kågeröd- Röstånga församling, Rönnebergs kontrakt, Lunds stift
Konga socken, Svalöv Konga 19:1, Svalövs kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Konga ligger i norra delen av Svalövs kommun, mittemellan Kågeröd och Röstånga, strax söder om Söderåsens markerade höjdrygg. Området var ursprungligen täckt med skog, som genom jordbruket successivt öppnats och omvandlats till ett beteslandskap med omväxlande odlingsmarker och lövdungar. Socknens odlingsbygd har brukats sedan stenåldern med ett tiotal kända spridda stenåldersboplatser. Den nuvarande kyrkan uppförs i Konga under 1100- eller 1200-talet, möjligen på samma plats som en tidigare träkyrka. Kyrkan tillhörde under medeltiden, kanske allt sedan kyrkans uppförande, Allhelgonaklostret i Lund, en benediktinstiftelse från 1000-talet. Kyrkbyn finns belagd från 1300-talet och namnet Konga från 1390, där förleden möjligen kan åsyfta på ”kung” (Konghe= kongens hed). Vid reformationen 1563 drogs klostrens egendomar in till kronan, och kyrkan gavs bort till patronus Otto Tyghesen Brahe, som uppförde Knutstorps borg några kilometer väster om Konga.

Konga kyrka ligger inom fornlämning Konga 26:1, som utgörs av Konga bytomt enligt en lantmäterikarta från 1784. Vid denna tid bestod Konga kyrkby av 13 gårdar. I övrigt präglades socknen av spridda ensamgårdar, som ofta lydde under traktens säterier Kongaö, Eriksholm och Knutstorp. Under slutet av seklet växte befolkningen och allt mer av ängs- och betesmarken uppodlades. Konga präglas än idag av ett småskaligt jordbruk, även om gårdarna och invånarna successivt minskat under senare år.

Konga kyrka ligger i byns sydöstra del, tillsammans med den gamla skolan från 1800-talet i omväxlande rött tegel och träpanel, och den gulputsade prästgården från 1923. Skolan och prästgården är numer privatägda. Öster om kyrkan finns en allé som leder till Konga gård från 1830. Gården kombinerar idag lantbruk och Bed&Breakfastverksamhet. Söder om kyrkan ligger riksväg 109 ut mot en småbruten odlingsbygd. Mot norr övergår denna i en mer kuperad skogsmiljö med naturområdet Konga Lund. Det är en bokskog av ängstyp, som under patronatstiden vårdades som jaktpark och ollonskog. Konga kyrka ligger inom riksintresse för naturvården Söderåsen med vattendrag och vulkanberget Jällabjär.

Kyrkobyggnaden

Konga kyrka härstammar från 1100- eller 1200-talet. Den äldsta kyrkan utformades som en romansk absidkyrka med tvåkvadratisk långhus och ett smalare, enkvadratisk kor. Kanske helgades byggnaden åt St:a Barbara, ett romerskt skyddshelgon. Murarna uppfördes av tuktad gråsten med sandsten i hörnkedjor och omfattningar. Byggnaden fick portaler i söder och norr och flera fönster, placerade åtminstone på långhusets norra- och södra sidor och i absidens östra vägg. Kyrkorummet avslutades troligen av ett plant innertak. Utrymmet ovan innertaket användes för förvaring.

Under 1400-talet rivs innertaket och kyrkorummet täcks med kryssvalv. Korvalvet slås förmodligen först, mellan ca 1450-1475, långhusvalven något senare. Valven täcks med kalkmålningar i två perioder, först geometriska motiv från 1450-1500 och därefter mer figurativt måleri från 1500- 1525. Upphovsmannen till detta tros vara Kongamästaren.

Konga kyrkas äldre byggnadshistoria är relativt okänd, till viss del beroende på att mycket av det äldsta arkivmaterialet går förlorat vid en brand i prästgården 1820. Vid något tillfälle byggs det södra vapenhuset, troligen under senmedeltiden. Långhuset förlängs åt väster med en valvtravé, senast 1794 samtidigt med tornet, och tidigast under 1500-talet. Förlängningens västgavel är nämligen murad i renässansförband, som förekommer först under detta århundrade. Utrymmet får ett plant innertak och därovan skapas en vind, som skiljs från de romanska delarna med en brädvägg.

I början av 1700-talet sätts den nuvarande predikstolen och altarpopsatsen in, och någon gång dessförinnan byggs en läktare i långhusets tillbyggda del. Läktarbarriärens utformning, liksom källmaterial från 1699 där en läktare i dåligt skick omtalas, pekar mot att den uppförs före 1700-talets slut. Tornet börjar byggas 1794, vilket är belagt genom en notis i ett protokoll från prostvisitationen 1795, och avslutas 1796.

1829 tas en dörr och ett fönster upp i absidväggen, och 1833 ett fönster i norra korväggen. Den utvändiga torntrappan sätts igen 1830.

1855-1857 görs en renovering under murare Ohlsson och snickare Lundbergs ledning. Vapenhusets södra gavel och absidens hjälmvalv, som destabiliserats då absiddörren satts in, ommuras. Golven byts mot tegel i gångar och brädgolv i bänkkvarteren. Fönsteröppningarna utvidgas och får dagens utseende. Ett fönster sätts in i tornets västfasad, och det södra vapenhuset får sin nuvarande portal.

Under 1850-1870-talen underhålls taken, som består av både bly, spån, koppar och tegelpannor, i flera omgångar. Under ett besök 1877 konstaterar biskop Flensburg att de många takmaterialen stör intrycket och att både altardekorationerna och predik-

stolen borde bytas ut. Under 1880-talet införskaffas därför ett nytt altarskrank, predikstolen renoveras, interiören ommålas och blytaket täcks om med kopparplåt.

1898 byggs en ny större orgelläktare efter ritningar av Alfred Arwidius. Samtidigt görs tornfönstret om till den dörröppning som idag är kyrkans huvudentré.

1909-1910 görs en restaurering under ledning av arkitekt Theodor Wåhlin. Fönstren repareras och koppartaket byts mot järnplåt. Interiört ersätts långhusets tegelgolv av kalksten och bänkkvarteren får nya, öppna bänkar. Västförlängningens innertak rivs, och istället slås ett tegelvalv som efterbildar de romanska valven i öster. På vinden tar man bort den avdelande brädväggen. De förputsade kalkmålningarna tas fram och kompletteras med dekormålningar. Tornets bottenvåning görs om till vapenhus och avbalkas mot långhuset med en putsad vägg. En ny trappa byggs till läktaren, som förkortas samtidigt som orgeln byts ut. För att få plats med denna tvingas man höja klockvåningen, som får ett nytt bjälklag. Södra vapenhuset får ett nytt innertak.

1933 läggs yttertaket på södra vapenhuset om med dagens plåt. 1935 avdelas utrymmet med en vägg till bårhus och sakristia. Plåten på torn, långhus, kor och absid läggs 1938.

1936 anses Wåhlins läktare alltför trång, och man väljer att förstora den på nytt. Som barriär återmonteras 1600-talsbröstningen, som sedan 1896 förvarats i vapenhuset.

1947 monteras den nuvarande pendeldörren mellan vapenhus och långhus.

1960 flyttas läktarbarriären fram 90 cm, så att läktaren som vi ser den idag bildas.

1966 restaureras kyrkans kalkmålningar av Albert Eriksson. De äldre motiven från 1400- och 1500-talen tas fram och fixeras medan dekorerna från 1910-talet överkalkas.

1977 görs en exteriör renovering efter Ingvar Mårtenssons handlingar. Plåttaket målas om, fasaderna omputas partiellt med kc-bruk och vitkalkas. Absiddörren sätts igen. 1981 renoveras kyrkans blyfönster. Nya reparationer görs 1985 efter Torsten Leon-Nilssons instruktioner, och 1999 efter Ernsfors/ Jacobssons arkitekters handlingar. Vid båda tillfällena ommålas plåttaken, putsas fasaderna med hydraulisk kalk och ommålas de utvändiga snickerierna.

2004 görs en istandsättning efter arkitekt Michael Forsbergs anvisningar. En handikapptolett med utvändig entré inreds i det tidigare bårrummet. I långhuset tas de två främsta bänkraderna bort för att ge plats åt dop, kör m.m. Kalkstensgolvet lagas och befrias från mattor. Yttertaket ommålas och lösa takplåtar fästas.

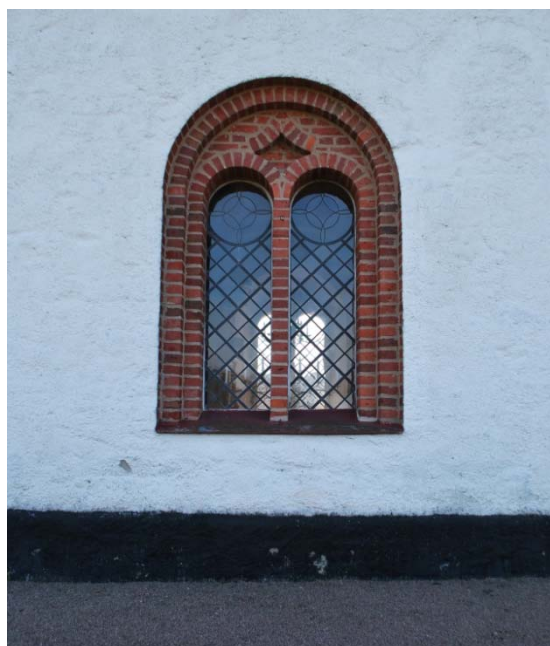
Exteriör

Kyrkobyggnaden består av ett långhus, ett lägre och smalare kor med absid, ett f.d. vapenhus i söder som numera rymmer sakristia och toalett, och ett torn i väster [1], som rider på långhusets västgavel. Under vapenhuset finns en teknikkällare.

Kyrkan är troligen grundlagd på en kallmur av gråsten. Murverket är i sina romanska delar uppbyggt som skalmurar av väl vald gråsten i jämn skiftgång med sandsten i hörnkedjor och omfattningar. Långhusets västförlängning är byggd på liknande sätt men med tunnare murar och oregelbundna stenskit. Dess västra gavel är murad av rött tegel i renässansförband. I mötet mellan de romanska delarna och förlängningen sitter två järnankare, som är kopplade till en ursprunglig dragbjälke inmurad i den nyare delen av murverket. Det södra vapenhuset är tegelmurat i munkförband. Tornets murverk är bara delvis undersökt, men består åtminstone i dess övre delar helt av tegel. Kyrkan har genomgående en spritputsad och tjärfärgad sockel, vars romanska delar består av skråkantad sandsten. Väggarna är spritputsade och avfärgade med kalk.

[1]: Tornet och södra vapenhuset från sydväst

[2]: Långhusets tegelomfattade fönster

Kyrkan har tre ingångar, en till tornets vapenhus och kyrkorummet i väster och en till toaletten i södra vapenhuset. På dess östra sida finns en källartrappa, vars hals täckts med luckor av zinkplåt. Tornportalen består av en raktäckt rödmålad ramverksdörr utvändigt klädd med fiskbenspanel innanför en spritputsad tegelomfattning. Porten nås genom en granittrappa med två steg. Invändigt är dörren indelad med fyra brunmålade speglar per dörrblad. Över dörren finns ett rundbågigt överljus i samma stil som långhusets- och korets fönster. Ovanför fönstret finns en liten sandsten inmurad, som en gång ingått i en romansk kolonnett. Den södra dörröppningen har en

oputsad tegelomfattning i två språng, i vilken sitter en raksluten pardörr av samma utseende som tornporten. Ovanför finns ett lunettformat, rödmålat träfönster med spetsbågade spröjsar. Runt porten finns tre cirkelformade blinderingar smyckade med trepass resp. ett grekiskt kors. I norra tornfasaden märks öppningen till den forna utvändiga torningången, som numer är blinderad.

Långhusets fönsteröppningar [2] är utförda som tegelmurade, rundbågiga nischer med två mindre, rundbågiga fönster avskilda av en murad mittpost. Ovanför fönstren finns en rombformad blindering. Ytterbågarna är i trä med blyinfattade rutor. Spröjsverket består nederst av diagonalställda, kvadratiske rutor och därovan en cirkel med korsformat masverk. I norra fasaden anas konturerna efter ett romanskt fönster genom kalkningen. Korets fönsteröppningar är något mindre med enbart en båge i de tegelomfattade nischerna. Bågarna indelas av diagonalt lagda blyspröjsar med två rundbågar under ett masverk med färgat glas. Solbänkarna är genomgående avtäckta med rödmålad plåt. I tornet finns sex stycken stickbågiga, spritputsade ljudöppningar till klockvåningen, alla försedda med rödmålade träluckor.

Samtliga tak är täckta av röd, platsmålad plåt i skivtäckning med icke förskjutna horisontalfalsar. Södra vapenhuset, koret och långhuset har sadeltak, absiden hjälmtak och tornet ett pyramidformat tak. Vid tornets liksom södra vapenhusets takfot finns en vitputsad, murad, tvåsprångig gesims. Vapenhusets södra gavelspets smyckas av en sågtandsfris, medan korets-, absidens och långhusets tak har en lejd vid murkrönet. Tornet kröns av en vindflöjel av järnsmide med årtalet 1796.

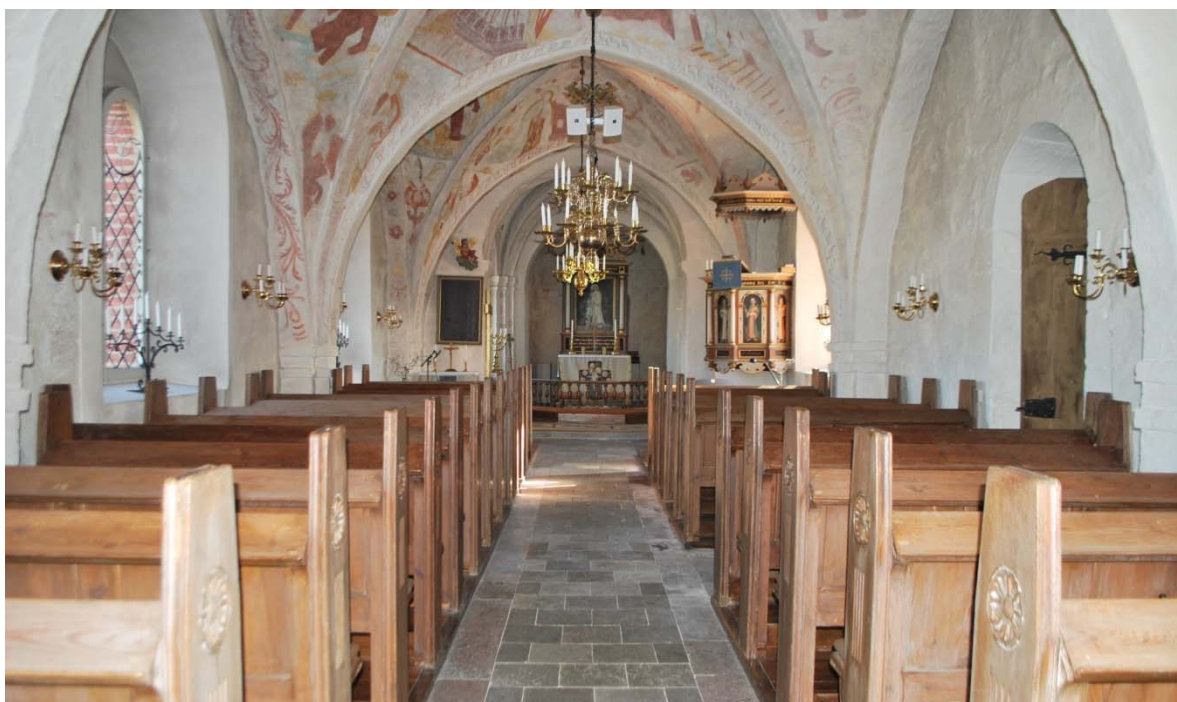
Interiör

Från västporten kommer man in till kyrkans nuvarande vapenhus i tornets bottenvåning. Ett vindfång bildas i yttermuren genom att en invändig, gråmålad spegeldörr är monterad i dörrsmygens insida. Svängdörren till vapenhuset är en gråmålad spegeldörr med glasöppning. Vapenhuset har golv av kalksten i kvadratisk format. Väggar och tak är putsade och vitmålade. I sydöstra hörnet finns en gråmålad trätrappa till orgelläktaren. Trappräcket är öppet med glest placerade ståndare.

Från vapenhuset leds man in under orgelläktaren [5], som bärs upp av två fyrkantiga pelare med dekorativa, balusterformade träskivor på pelarskaften. Läktarens undersida är klätt med spontad träpanel, medan dess brädgolv är täckt av en brun heltäckningsmatta. Läktarräcket är en fyllningspanel med 13 speglar, i vilka finns målningar av Jesus och apostlarna med sina attribut. Männerna är avbildade i helfigur mot brunsvart bakgrund. Under figurerna finns tavlor med lärjungarnas namn.

Långhuset [3] är inrett med öppna bänkkvarter på ömse sidor om mittgången. Denna,

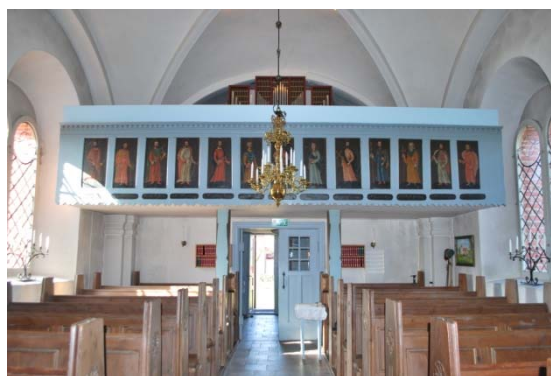
liksom tvärgången till sakristian i det södra f.d. vapenhuset, har ett kalkstengolv av grå, rektangulära plattor. Längs mittgången finns en bård av röda, sekundära plattor. Bänkarna står på ett lackat upphöjt brädgolv. Längst fram man tagit bort två rader, vilket gett plats för elpiano och ljusbärare m.m. På ljusbäraren står ett romanskt luminarium. I långhusets nordöstra hörn står dopfunten och ett dopaltare, i det sydöstra hörnet predikstolen.

[3]: Långhuset mot koret

[4]: Östligaste valvtravén

[5]: Orgelläktaren

Långhusets väggar är putsade och kalkade. På norrfasaden är läget för ett romanskt fönster inristat i putsen. Kyrkorummet täcks av tre spetsbågiga valvtravéer, alla utformade med fyrsidiga ribbor, som vilar på flersprångiga kapital med två kragband och mellanliggande platt. Det västligaste valvet från 1910 är vitkalkat, medan de två från romansk tid är smyckade med kalkmålningar. De äldsta från 1450-1500 består av geometriska motiv. Ribborna är målade i rött och blått, längs valvbågarna löper en bård

och i valvhjässorna finns cirkelornament med virvellinjer. Målningarnas upphovsman är okänd, men han har satt sitt bomärke i östra valvet. De figurativa målningarna är gjorda 1500-1525 av Kongamästaren, en dittills okänd konstnär som fått sitt namn från kyrkan. I det östligaste valvet [4] finns i valvkapporna mot öster och söder skildringar om Jesu barndom, såsom Jungfru Marias bebådelse och Jesu födelse. I de västra och norra kapporna syns bl.a. De tre vise männen och Barnamorden i Betlehem. Det andra valvet åskådliggör historierna om Jesu frambärande i templet, Marias besök i templet, Störtandet av de egyptiska gudarna, Jesus som frestas av djävulen, Lazarus uppvaknande från de döda, Abrahams offer av Isak samt Kain och Abel. I valvet finns även helgonbilder, däribland en av kyrkans skyddshelgon Sankta Barbara.

Ingången till f.d. vapenhuset från långhuset utgörs av den romanska sydportalen. Från denna tid finns bevarat omfattningens kvaderhuggna sandsten, som numer vitkalkats. Över den rakslutna öppningen finns ett rundbågigt tympanon, som bärs av profilerade konsoler. I öppningen sitter en bräddörr, utvändigt klädd med rombiskt formad panel och med narar på insidan. På motstående sida mitt emot sydportalen anas delar av den romanska nordportalens omfattningsstenar. Södra vapenhuset används numer som sakristia och toalett, som även kan nå utifrån. De båda utrymmena har golv av kalksten, vitmålade väggar och ett gemensamt, dekorativt tredingstak.

Koret avskiljs från långhuset med en hög, rundbågig triumfbåge murad av sandsten. Korgolvet är höjt ett steg relativt långhuset och belagt med kalksten av samma typ. Korväggarna och valvet är putsade och vitkalkade. Valvet har en något annan utformning än de i långhuset; pilastrarna skiljer sig, och bågar har följdskift av rundstavar. Valvmålningarna är till stor del oläsliga med endast enstaka färgfragment bevarade. Ribborna är, likt de i långhuset, målade i rött och blått, och i valvhjässan, längs valvbågarna och på pilastrarna ska ha funnits bl.a. stjärnornament, rankor och blommor. Även dessa målningar tros vara utförda av Kongamästaren, även om bl.a. Evald Gustavsson (1967) framfört att de kan vara gjorda av olika konstnärer.

Altaranordningen står mitt i koret, i linje med tribunbågen murad av kvaderhuggen sandsten. Tribunbågen är undermurad med en sekundär förstärkningsbåge. Innanför skranket och vidare in i absiden är golvet höjt ytterligare ett steg och belagt med heltäckningsmatta. I det ommurade absidvalvet skönjs mindre målningsrester, kanske en tron som utgör en del av ett treenighetsmotiv. Under tronen tros ha funnits en framställning av apostlarna och ett textband med Trosbekännelsen. I absidväggens mitt finns en nisch till den numer igensatta absiddörren.

I läktarens sydvästra hörn finns uppgången till klockvåningen. Den har brädgolv och putsade och kalkade väggar. Dragbjälkar går mellan fasadkrönen. Tornets taklag, till

största delen av fur, består av sparrar, korslagda hanband, stödben och tassar som vilar på dubbla remstycken. Klockbocken i ek och sekundär fur består av sex kryssförstärkta stolpar, som hålls samman av en bjälkram. Från klockvåningen leder en lucka in till vinden ovan långhuset, som har två takstolstyper. Över västförlängningen består dessa av bindbjälkar på ett yttre remstycke, sparrar, ett hanband och stödben. På de kraftiga bindbjälkarna finns spikar på både ovan- och undersidorna, vilket antyder att de varit brätdäckta på båda sidor. Över de romanska valven finns takstolar av fur med inslag av sekundäranvänt, möjligen ursprungligt ekvirke. De består av bindbjälkar, sparrar, snedsträvor och ett hanband. Korets taklag har samma konstruktion som långhuset, förutom att stödbenen saknas. Alla takytor har underlagstäckning av bräder. Taklagen har undersökts närmare av Petter Jansson (Regionmuseet, 1998).

Väggen mot klockvåningen är uppbyggd av tegel i renässansförband, medan väggarna mellan långhus och kor liksom kor och absid är gråstensmurade och putsade. I västra- och östra korgavlarna finns varsin raksluten, sandstensomfattad öppning. Dessa kan, liksom putsen med spår av kvaderristning, vara medeltida.

Inredning och inventarier

Altaret är ritat av Theodor Wåhlin 1910. Både sidorna samt den utkragande toppskivan är av svart, slipad kalksten. På blockaltarets framsida finns en försänkt dekor med monogrammet IHS inom en cirkel, som omges av strålgans och törnrosor.

Altaruppsatsen [6] i polykromt trä är troligen tillverkad 1701, enligt vad som sägs i en beskrivning från kyrkan detta år. Uppsatsen har därefter restaurerats och förändrats vid flera tillfällen, senast i samband med Wåhlins reovering 1910. Då tillkom den nuvarande altartavlan, en oljekopia av Carl Blocks "Jesus välsignar barnen" målad av Mattias Taube. Tavlan inramas av två vitmålade kolonner från 1910, som bär ett entablement med en förgylld inskription på frisen. På kornischen står ett överstycke med Karl XII:s monogram. Under altartavlan finns ett textfält med en inskription.

Altarrund, utförd 1880 i ek, med tre sidor. Barriären består av smala balusterdockor mellan en oklädd överliggare och ett knäfall, som är täckt med orangefärgat tyg.

Dopaltaret, skänkt till kyrkan 1962, är byggt i masonit med en toppskiva av trä.

Dopfunten av sandsten är från 1100-1200-tal. Funten har en hög, kvadratisk bas, en låg, insvängd fot och en hög, lätt utåtvidgande cuppa med trattformad undersida. Foten är smyckad med djurhuvuden i hörnen, och på cuppan finns en palmettbård. Dopfunten hör enligt Lars Tynell till Genarpsgruppen, dit han för funtar smyckade med palmettband, rund cuppa med skråkant nedtill och firsidig fot.

[6]: Altarupsats

[7]: Luminarium

Predikstolen från 1700 i polykromt trä består av en åttakantig korg med fyra panelklädda sidor, en kalkstenstrappa från 1920 och ett ljudtak i samma stil som korgen. Den vilar på två bjälkar, infästade i fasaden, och en murad hög sockel. Korgens sidor avdelas med kolonnetter på postament, med samma utformning som de kring altarupsatsen. I sidornas bildfält finns bilder på evangelisterna med sina attribut, som är gjorda 1937 av Oswald Oswald. Under målningarna finns inskriftstavlor med de fyras namn och under dessa gråmålade understycken. Korgens övre listverk är förkroppat med förgyllt text på entablementets fris. Ljudtaket är åttasidigt, prytt med förgyllda inskriptioner, tandsnittsdekor och nederst en rundbågefris. I sidornas hörn finns svarvade knoppar och mellan dessa gråmålade överstycken.

Bänkinredningen från 1910 är ritad av Theodor Wählin. De öppna bänkarna har bakstycken uppbyggda som ramverk. Gavlarna smalnar av något uppåt, och är dekorerade med stående räfflor och blommedaljonger. I sitsarna ligger bruna dynor. Inredningen var ursprungligen målad i "Wählinblått", men är sedan 1936 brunlaserad.

Orgeln är från 1907, byggd av Åkerman och Lund och omgjord 1961 av Fredriksborgs orgelbyggeri Troels Krohn. Den har 9 stämmor fördelade på två manualer och pedal.

Orgelfasaden är modernistiskt gestaltad, uppbyggd av tre partier med synliga pipfält. Det mittersta partiet är förhöjt och indelat i tre mindre pipfält. Färgsättningen går i grått med rödbruna linjebårder kring pipfälten.

Kyrkklockan av malm är gjuten 1734 av Andreas Wetterholtz i Malmö. Manteln är dekorerad med två inskriptioner på sidorna, och upptill en fris med satyrmasker.

Övrigt

Luminarium [7], en medeltida oljelampa, tillverkad av ett fyrkantigt sandstensblock med skålade fördjupningar på ovansidan. Under romansk tid fylldes dessa med tran, och i varje håll tändes en garnveke, så att man fick ljus till mässan. Idag har man ställt värmeljus i försänkningarna. Luminariet står placerat ovanpå en ljusbärare av smide.

Rökelsekar, i brons från slutet av 1200-talet, äggformat med rik, genombruten dekor. Rökelsekaret hänger i tribunbågen.

Puttofigur i trä, i barockstil troligen från 1600-talet. Skulpturen föreställer en harpspelande ängel, som går uppe på ett moln. Putton sitter ovanför en nummertavla på triumfbågen, och har troligen ingått i en äldre nummertavla.

Kyrkogården

Den äldst bevarade kartan, där Konga kyrka finns redovisad, är en geometrisk avmätning från 1748. Kyrkogården ligger öster om byn, omgiven av en mur med en entré ut mot byvägen i söder. Någonstans på kyrkogården låg en klockstapel, som revs i samband med att tornet uppfördes 1794-96. Efter 1904 jämnas marken på norra sidan av kyrkogården ut och området gräsbesås. Vid samma tillfälle eller något senare tillkommer grusgångarna på den äldsta kyrkogårdsdelen. 1933-34 görs en utvidgning av kyrkogården norrut efter ritningar av länsarkitekt Nils August Blanck. Samtidigt repareras muren runt kyrkogården. De södra, västra och östra partierna fogas och avtäckts med cement, och i norr görs en öppning mot den lägre belägna utvidgningen. 1946 planteras lindar runt kyrkogården. 1968 avsätts mark för en urnlund i det sydvästra hörnet nere vid byvägen, och 1979 görs en beläggningsplan för urnområdet. 2010 skapas en minneslund strax nordost om kyrkan.

Äldre delen av kyrkogården

Den äldre delen av kyrkogården utgör en plan, nästan kvadratisk yta, på alla sidor omgiven av en naturstensmur. Längs muren följer en gles trädkrans av lind och en lönn, som planterats som ersättning för äldre träd som huggits ned. I muren finns en större entré, ut mot byvägen och förplatsen framför prästgården i söder, från vilken en bred grusgång leder mot det södra vapenhuset. Entréns grindparti av smide består av pargrindar med sidogrindar på ömse sidor, flankerade av kraftiga, putsade pelare. I den norra mursidan finns en öppning med röda granitstolpar och en kalkstenstrappa ner mot den terrasserade utvidgningen.

Den äldre delen av kyrkogården är indelad i tre kvarter. De södra kvarteren är gräsbesådda och saknar avskiljande grusgångar, vilket bidrar till en öppen karaktär utan tydliga strukturer. En större grusgång löper dock längs med kyrkogårdsmurens insida. Vårdarna står i icke linjära rader utan synliga avgränsningar, undantaget några gravplatser som är grusbelagda och omgärdade av stenkanter eller buxbom. På vissa gravplatser finns städsegröna växter. De äldsta och mest påkostade gravarna är samlade till det sydöstra hörnet [10], medan de i kvarteret norr om kyrkan (från 1904) generellt är nyare och enklare. I detta kvarter är gravplaneringen mer ordnad med små grusgångar mellan vårdarna. I gravmaterialet märks bl.a. några sandstensvårdar från 1800-talets början, och ett stort antal höga granit- och diabasvårdar från tiden kring förra sekelskiftet med vinklade krön eller obeliskform. Bland titlarna dominerar lantbrukare och andra yrken knutna till jordbruket.

I sydvästra hörnet finns en urnlund, utlagd som en solfjäder med några rader av stenar avskilda med smala, plattlagda gångar. Nordost om kyrkan finns en minneslund med en buxbomshäck som innesluter en cirkulär yta med minnessten och ljusbärare.

Nyare delen av kyrkogården

Den nyare delen av kyrkogården består av två terrasseringar norr om kyrkan, åtskilda av kalkstenstrappor längs en grusad mittgång. I slutet av denna finns en öppning mot landskapet i den omgärdande bokhäcken, ställd på en murad stödmur. På den högre belägna terrassen [11] finns två tydligt planerade kvarter med strikta gångar och grustäckta gravplatser, på alla sidor kantade av buxbom. Ytorna på den södra terrassen är gräsbesådda och öppna med bara ett fåtal vårdar. Den nyare delen saknar trädkrans och högre vegetation. Gravvårdarna är generellt låga stående, polerade stenar i granit.

[10]: Äldre delen av kyrkogården mot sydöst

[11]: Norra utvidningen, övre terrassen

Byggnader på kyrkogården

På den äldre delen av kyrkogården finns i nordöstra hörnet en redskapsbod från 1930. Den är klädd med brunmålad panel och har tak av trapetsplåt.

Kulturhistorisk karaktärisering för Konga kyrkoanläggning

Konga kyrka ligger i ett naturskönt område, på en höjd i gränsen mellan det brutna odlingslandskapet i söder och natur- och kulturområdet Konga Lund i norr. Kyrkan och kyrkogården har använts sedan 1100- eller 1200-talet, då de uppfördes för Allhelgonaklostret i Lund. Omgivningarna kring kyrkan har bevarat en småskalig och oförstörd karaktär, där jordbruket fortfarande dominerar, även om gårdarna glesats ut under senare år. Den gamla skolan och prästgården, numer privatägda, finns kvar som minnen från tiden kring förra sekelskiftet, då byn var både större och folkrikare.

Den äldre delen av kyrkogården omges av en naturstensmur, som har lång kontinuitet. En rumsskapande axel går från kyrkan mot f.d. prästgårdens förplats, genom kyrkogårdens huvudentré, som alltid förefaller ha legat i söder. Karaktären är ålderdomlig med ganska osymmetriska rader av spridda gravvårdar, som utplacerats utan färdig plan. En traditionell hierarki finns genom att de mest påkostade vårdarna, till största delen från tiden kring sekelskiftet 1800-1900, är samlade i det historiskt mest ansedda sydöstra hörnet. Den högre vegetationen är begränsad med en utglesad trädkrans som viktigaste gröna inslag. Både urn- och minneslundar har en tillbakadragen utformning som smälter in i helhetsmiljön. Den nyare delen av kyrkogården har en klassicerande, sammanhållen karaktär med rätlinjiga gångar, grusgravar omgärdade av buxbom och låga, breda och likartat utformade gravvårdar. Den lägre terrassen är ännu grässatt och, med undantag för huvudstråket, obruten av gångar.

Av kyrkans ursprungliga delar finns kvar den östra delen av långhuset och det lägre, smalare koret med absid. Dispositionen är typiskt romansk men med koret ovanligt förskjutet mot söder i förhållande till långhuset. I det välbyggda romanska murverket finns bevarat spår av de ursprungliga fönsteröppningarna och portalerna, däribland den helt intakta, idag kalkvittade sydportalen. Av högt värde är också de medeltida öppningarna i vindsgavlarna mellan långhus, kor och absid, liksom dess kvaderristade putspartier, som kan vara från samma tid. Medeltida byggmaterial förekommer även i långhusets taklag i form av sekundäranvänt ekvirke från en äldre takstolskonstruktion. Västförlängningen, som utfördes mellan 1500-talet och 1794, och det för Skåne typiskt låga tornet från detta år, har ett enklare och tunnare murverk. En fördjupad murverksundersökning skulle eventuellt kunna ge bättre svar på kyrkans utbyggnadskronologi, liksom varför koret inte ligger vinkelrätt i förhållande till långhuset.

Exteriören präglas av de enhetligt spritputsade murarna, det röda plåttaket och de tegelomfattade fönstren, som ger associationer till hur Brunius lät omforma många

skånska kyrkor vid 1800-talets mitt. Det finns inga belägg att han varit inkopplad i renoveringen 1855, men långhusfönstrens utformning med två rundbågar åtskilda av murade mittposter har likheter med den han använde i Torrlösas och Stävies kyrkor.

Interiören präglas av de gotiska långhusvalven, vars gestaltning med firsidiga ribbor är typisk för 1400-talets senare del. Korvalvet har ribbor med följskift och något annorlunda kapital, vilket bör ge dem en äldre datering, och har likt absidens hjälmvalv varit smyckat med kalkmålningar. Av korvalvets bilder återstår numer endast fragment, och absidens motiv är försvunna efter omfattande ombyggnader av absidvalvet. Däremot finns bevarade målningar i långhusets två medeltida travéer, som på ett typiskt sätt illustrerar det senmedeltida kalkmåleriet under 1400- 1500-talet. Vid denna tid ökade antalet uppdrag i Skåne successivt för att nå sin kvantitativa höjdpunkt kring sekelskiftet. I Konga finns bevarat dels geometriska motiv från 1450-75, dels figurmåleri från 1500-1525, utförda av Kongamästaren. Hans bildsviter, som även finns i Simris kyrka, uppvisar ett släktskap med Vittskövlemästarens-, men även likheter med bl.a. Lilla Harriegruppens konst. På tidtypiskt vis har hans figurmåleri en berättande ton med kraftfulla, naivistiska och rikt dekorerade bibelmotiv.

Inredningen karakteriseras av flera olika tidsskikt. Bland de äldsta inventarierna finns från romansk tid en dopfont, ett rökelsekar och ett luminarium. Dopfonten förs till Genarpsgruppen, som gjort många arbeten i närområdet, bl.a. i Källs Nöbbelöv, Felestad och Säby. Ca 300 rökelsekar av brons finns bevarade i Sverige från denna tid, flertalet dock i museisamlingar, medan förekomsten av ett luminarium är betydligt mer sällsynt. Dess nuvarande placering ovanpå ljusbäraren skapar ett olyckligt stilbrott och låter inte luminariet framträda. Från 1600- resp. 1700-talet kommer altaruppsatsen och predikstolen, som har kvar tidsdragen men är förändrade till viss del. Både altartavlan och predikstolens evangelistbilder är enkla tillägg från 1900-talets början. Mer intakt är den dekorativa läktarbröstningen med apostlamotiv, troligen från sent 1600-tal, som sedan 1936 åter är monterad som räcke till orgelläktaren. En liknande barriär från 1693 finns i närbelägna Kågeröd kyrka. Från 1910 är kalkstensgolvet, altaret och de brunlaserade (men ursprungligen blå) bänkarna, som alla är typiska för Wåhlin och hans inredningar. Han drevs av en önskan att återställa de skånska kyrkorna till en medeltida, harmonisk stil, och lät därför komplettera västförlängningen med ett valv av samma typ som långhusets. Wåhlin står även bakom det tidstypiska och karaktärsskapande tredingtaket i sakristian, som är skickligt utfört med utsirade dekorer.

Rekommendationer

- På kyrkogården bör bevaras avgränsande murar och häckar, som fungerar rumsskapande i den annars öppna miljön. Trädkransen bör kompletteras.

- För de äldre delarna av kyrkogården gäller att den ålderdomliga karaktären med irreguljära rader av vårdar bör bevaras. I motsats till detta ska på utvidgningen värnas det klassicerande gestaltungsidealet.
- I kyrkans äldsta murverk finns bevarat bl.a. sandstensdetaljer och ursprungliga putsytor, som ska behandlas med största varsamhet. Värnas ska även taklagen med inslag av äldre, sekundärt virke från den medeltida takkonstruktionen.
- Kyrkans tak är i behov av översyn. Vid framtida renovering ska säkerställas att traditionella material och tekniker används. Exteriört ska även värnas de tegelomfattade fönsteröppningarna i ”Bruniusstil”.
- Det sällsynta luminariet bör vårdas aktsamt och ges en mer ståndsmässig placering i kyrkorummet.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkogården och kyrkan ligger inom registrerad fornlämning Konga 26:1. Den utgör Konga bytomt enligt en lantmäterikarta från 1784 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan ligger inom riksintresse för naturvården Söderåsen med vattendrag och Bällabjär.

Källor och litteratur

A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600. Scania, Halland, Blekinge. Bd I-IV, Knud Banning, Köpenhamn, 1976-1982.

Konga kyrkogård- dokumentation och åtgärdsförslag, Mattias Burman, Åsa Jakobsson, Mia Jungskär, Cissela Olsson och Emelie Petersson, Regionmuseet 2005-2006.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, (utkast) opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Söderåsbygden från ovan, Bertil Hagberg, 2011, Ängelholm

Underhållsplan för Konga kyrka 2008-06-13, Wikerstål Arkitekter (2009), Helsingborg

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2015-04-14

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, Lantmäteriet, hämtad 2015-04-14

Intervju med representanter från Kågeröd- Röstånga församling, möte 2015-04-11

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och bedömning av Konga kyrka, Rönnebergs kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember (handläggare),
Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden
JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2015-03-19

Färdigställd rapport: 2015-06-26